

JUAN MARTIN GUEVARA ★
ARMELLE VINCENT

"Başkalarının gözünde,
belki tüm dünyanın
gözünde *Comandante*
olabilirsiniz, ama birileri
için her zaman bir evlat,
bir kardeşiniz."

ABİM

CHE

Çeviri: ARDA EKŞİGİL

♥ can
anı

JUAN MARTIN GUEVARA
ARMELLE VINCENT

ABÌM CHE

Mon frère, le Che, Juan Martin Guevara - Armelle Vincent

© 2016, Editions Calmann-Lévy

© 2017, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Anatolialit Telif ve Tercümanlık Hizmetleri Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Ekim 2017, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 4000 adet yapılmıştır.

Editör: Kaan Durukan

Düzeltili: Mert Tokur, Burçak Başpınar

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 12584

ISBN 978-975-07-3593-6

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750735936

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

JUAN MARTIN GUEVARA
ARMELLE VINCENT
ABİM CHE

ANI

Fransızca aslından çeviren

Arda Ekşigil

♥can

JUAN MARTIN GUEVARA, Ernesto “Che” Guevara'nın en küçük erkek kardeşidir. Kendisi de askerî dikta döneminde siyasi fikirleri nedeniyle uzun yıllar hapis yatmış bir militan olan Guevara, en sonunda ailenin Che'ye dair sessizliğini *Abim Che* kitabıyla kırmıştır.

ARMELLE VINCENT, Los Angeles'ta yaşayan bir Fransız gazetecidir. Bu projede Juan Martin Guevara'yla birlikte çalışmıştır.

ARDA EKŞİGİL, 1989'da İstanbul'da doğdu. Kanada'da Université de Montréal'de lisans, McGill University'de yüksek lisans eğitimi aldı. Şu an kısa filmler yazıyor ve çekiyor.

İçindekiler

La Quebrada del Yuro	11
Havana, Ocak 1959.....	19
Aykırı ve Meteliksiz Bir Çift.....	37
Kuşlar Gibi Özgür.....	49
Eşsiz Bir Karakter	65
“Güney Amerika’nın En İyi Yemek Yenen Ülkesi”	77
Dünyayı Keşfetmek mi, Değiştirmek mi?	93
Buenos Aires’e Dönüş	111
“Belki de Son Mektup”	125
Sekiz Yıl, Üç Ay ve Yirmi Üç Gün.....	145
Tahliye Günleri	167
Havana’ya Göç.....	173
“Sonsuza Dek, Çocuklarım...”	183
Kübalılar Hakkındaki Yanılgılarımız	189
Tohum Ekmekten Başka Ne Yapabilirim ki?	199
Che Yaşıyor	217
“Bir Yıl. Ne Kadar Uzak.”.....	223
Ek I: Cezayir Konuşmasından Alıntılar	229
Ek II: Başpiskopos Moure’un Mektubu.....	235
Bibliyografya	237
Teşekkür.....	239

La Quebrada del Yuro

Abim Ernesto Guevara'nın öldürüldüğü yere gitmek için kırk yedi yıl bekledim. Herkes, 9 Ekim 1967'de Güney Bolıvy'a'nın ücra bir köşesinde kalmış La Higuera adlı köyün ilkokulunun bir sınıfında kalleşçe infaz edildiğini biliyordu. Bir gün önce, açlık ve susuzluktan zayıf düşmüş dağınık gerilla grubunun ordu tarafından kuşatıldığını görüp sığındığı Quebrada del Yuro diye bilinen akarsu yarığının içinde esir düşmüştü. Onurunu koruyarak öldüğü ve son sözlerinin "*Póngase sereno y apunte bien. Va a matar un hombre,*" (Sakin olun ve iyi nişan alın. Bir insan öldüreceksiniz) olduğu söylenir. Bu kirli işin icrası için seçilen talihsiz er Mario Terán Salazar titremişti. Che, on bir aydır Bolıvy'a ordusunun –belki de tüm Amerika kıtasının– bir numaralı düşmanıydı fakat aynı zamanda cesaret, adalet ve eşitlik duygusuyla ün yapmış, şanlı zaferler kazanmış bir efsaneydi. Ya gözlerini kırpmadan, yargılamayan derin bakışlarıyla kendisini inceleyen bu adam, üstleri tarafından söylendiği gibi kanlı bir devrimci değil de gerçekten zayıfların dostu ve hamisiyse? Ya büyük bir sadakatle kendisine bağlı olduğu söylenen takipçileri bir gün öcünü almak için dönerlerse?

Mario Terán Salazar tetiği çekecek cesareti toplamak için sarhoş olmak zorunda kalmıştı. Che'nin, kaderin düğümünün çözülmesini sakın bir ifadeyle beklediğini görünce

kan ter içinde kalmış, kendini zor dışarı atmıştı. Üstleri onu tekrar içeri soktular.

Abim ayakta öldü. Onu aşağılamak için yere çökmüş ölmesini istediler. İtiraz etti ve bu son savaşı kazandı. Sahip olduğu birçok meziyetten veya yetenekten biri ikna gücüydü.

Quebrada del Yuro'ya inmek için kendime yeni bir çift ayakkabı aldım. Burası, La Higuera'nın tam arkasında kalan derin bir vadiydi. Burada olmak benim için çok zor, çok acı verici. Acı verici, fakat gerekli. Bu kutsal yolculuğu yıllarca içimde taşıdım. Daha önce gelmem pek mümkün değildi. İlk yıllar, çok gençtim ve psikolojik olarak hazır değildim. Sonra, Mart 1976'da iktidarı ele geçiren faşist ve baskıcı askerî cuntanın zindanlarında aşağı yukarı dokuz yıl çürüdüm. Dikkat çekmemeyi öğrendim: Ülkemin içinde bulunduğu siyasi iklimde, Che Guevara'yla bağlantılı olmak uzun zaman tehlike arz etmişti.

Bu bölgeye, Ekim 1967'de Ernesto'nun ölüm ilanından sonra cesedini tespit etmek için ailem adına bir tek kardeşim Roberto gelmişti. Döndüğünde, aklı karışmış ve altüst olmuştu: Bolivya'ya vardığında abimin cesedi uçup gitmişti. Bolivyalı askerler onu şehirden şehre yollayıp her seferinde farklı bir hikâye anlatarak oyalamışlardı.

Babam ve ablalarım Celia ve Ana Maria kendilerinde hiçbir zaman bu yolculuğu yapacak gücü bulamadılar. Annem, iki yıl önce kanserden ölmüştü. Tabuta daha önce girmemiş olsaydı, Ernesto'nun öldürüldüğünü duyduğunda girerdi. Ona tapıyordu.

Buraya Buenos Aires'ten arkadaşlarımla beraber, karayoluyla geldim. 2.600 kilometrelik bir yolculuk. 1967'de, Ernesto'nun nerede olduğunu bilmiyorduk. Küba'yı büyük bir gizlilik içinde terk etmişti. Aralarında Fidel Castro'nun da olduğu yalnızca bir avuç insan Bolivya halkının kurtuluşu için mücadele ettiğini biliyordu. Ailem, çeşitli varsayımların içinde kayboluyor, onun dünyanın öbür ucunda, belki de Afrika'da olduğunu hayal ediyordu. Gerçekte, oturduğumuz yerden, Buenos Aires'ten arabayla otuz saatlik mesafedeydi. Yıllar sonra, Bolivya'dan önce, isyancı Simbaları destekle-

mek için bir grup siyahi Kübalyıla yolunu Kongo'dan da geçirdiğini öğrenecektik.¹

Vadinin tepesinde, bir rehber bana yaklaşıyor. Kim olduğumu bilmiyor, bilmesini de istemiyorum. Abimin ölümünün bir ticarete dönüştüğünün ilk işareti olarak benden Che'nin yakalandığı yeri göstermek için para istiyor. Öfkele-niyorum. Che, ahlaksız kazanç kavramının tam tersini temsil ediyor. Yanımda bulunan arkadaşım kim olduğumu söylemekten kendini alamıyor. Bu rehber kim oluyor da o son yenilginin yaşandığı yeri ilk kez ziyaret eden Che'nin kardeşinden para koparmaya cüret ediyor? Rehber saygıyla geri çekiliyor ve hayalet görüyormuş gibi, beni merakla izliyor. Duymak bile istemediğim özürler diliyor. Alışığım. Che'nin kardeşi olmak her zaman dikkat çeken bir durum. Duyduklarında, insanlar susuyor. İsa'nın kardeşi olamaz. Che de biraz İsa gibi. La Higuera'da ve 9 Ekim'de bedeninin götürülüp yok edilmeden halka teşhir edildiği Vallegrande'de, Aziz Ernesto de La Higuera olmuş. İnsanlar suretinin önünde dua ediyor. Genelde dinî inançlara saygı duysam da, bundan son derece rahatsız oluyorum. Ailede, baba tarafımdan büyü-kannem olan Ana Lynch-Ortiz'den beri Tanrı'ya inanan yok. Annem bizi hiçbir zaman ayine götürmedi. Ernesto bir insandı. Onu, üzerinde durduğu kaideden indirmeli, bu bronzdan heykeli tekrar canlandırıp verdiği mesajı yaşatmalıyız. Che, bir idole dönüştürülmüş olmaktan nefret ederdi.

Üzerimde bir ağırlık, o uğursuz yere doğru inişe geçiyorum. Vadinin kelliğine şaşırıyorum. Yoğun bir bitki örtüsüyle karşılaşacağımı tahmin ediyordum. Oysa, birkaç kuru ve bodur çalı dışında, burası bir çölü andırıyor. Ernesto'nun burada kendini nasıl kapana kısırlanmış bir fare gibi hissetmiş olduğunu daha iyi anlıyorum. Bir gün önceden La Quebrada'yı kuşatmış ordunun gözünden kaçmak neredeyse olanaksız.

1. 1998'de, *Journal du Congo: souvenirs de la guerre révolutionnaire* [Kongo Günlüğü: Devrimci Mücadeleden Hatıralar], Mille et une nuits, adlı kitabı çıktığında.

[Aksi belirtilmediği sürece bu kitaptaki dipnotlar orijinal kitaptan alınmıştır. (Y.N.)]

Bir kurşunla sol kalçasından ve bir başka kurşunla sağ kolundan yaralandığı noktaya vardığımda, mahvoluyorum. 8 Ekim’de sırtını dayadığı cılız ağacın önündeki kuru toprağa betondan bir yıldız dökülmüş. Otururken yakalandığı yeri belirliyor. İçimi derin bir ısırap kaplıyor. İçim şüpheyle doluyor. Varlığını hissediyorum. Ona acıyorum. Kendime burada, tek başına, ne yaptığını soruyorum. Niçin yanında değildim? Mutlaka yanında olmalıydım. Ben de hep onun gibi bir militan olmuştum. Hem abim hem dava yoldaşım hem de idolümdü. Yalnızca yirmi üç yaşındaydım, ama bu bir mazeret olamazdı: Silahlı mücadelenin başladığı ve Fidel Castro’nun onu başarılarından dolayı *Comandante* ilan ettiği Sierra Maestra Dağları’nda on beş yaşında savaşılar vardı! Bolivya’da olduğunu bilmiyordum, ama bilmeliydim! Babamın yasağını dinlemeyip, Şubat 1959’da onunla Küba’da kalmalıydım.

Oturmuş olduğu yere oturuyor, daha doğrusu yıkılıyorum. O güzel yüzünü, o etkileyici ve meraklı bakışlarını, o müstehzi ifadesini görüyorum. Sesinin tanımlanamaz tınısını, kahkahasının sıcaklığını duyuyorum. Meksika ve Küba’da geçirdiği yılların sonunda, İspanyolcası üç şivenin bir karışımına dönüşmüştü. Kendisini yalnız, yenilmiş hissediyor muydu?

Kendime sorduğum soruların bazıları duygusal, bazıları daha somut. Che yalnız değil, altı savaşıyla beraber yakalanmıştı. Kaçmasına yardım edebilir miydim? Ne de olsa o gün, aralarında Guido namı diğer “Inti” Peredo dahil beş arkadaşı pusudan kurtulmuşlardı,¹ o niye kaçamamıştı? Abimin ölümüne sebep olan olayların akışını tekrar gözden geçiriyorum. Che ihanete mi uğramıştı? Öyleyse, kim tarafından? Birçok varsayım yapılıyor, fakat varsayım oldukları için üzerlerinde durmamayı tercih ediyorum. Ernesto, Ramón Benítez adı altında savaşıyordu. Ramón ismini, Julio Cortázar’ın bir grup devrimcinin Sierra Maestra Dağları’ndaki ma-

1. Bolivya ordusunun ağlarına takılıp tespit edilmeden bir şehre ulaşmaları bir aydan fazla sürmüştü. Guido “Inti” Peredo takip edildi ve 1969’da öldürüldü.

ceralarını anlattığı “Reunión” adlı hikâyesine atfen seçtiği söyleniyor. Bolivya’daki faaliyetleri bir esrar perdesinin arkasına saklanmıştı. René Barrientos’un La Paz’daki başkanlık sarayına küstahça yerleşen CIA’in verdiği bilgilerle beslenen Bolivya hükümeti, kanıtı olmasa da Ernesto Guevara’nın Nancahuazú ordusunu yönettiğinden kuşkulanıyordu. Bu durum, Che’nin ayaklanmayı terk etmesine izin verdiği Arjantinli Ciro Bustos’un tutuklanıp ömür boyu hapis tehdidi karşısında onun bir robot resmini yapmasına kadar sürdü.

Vadiyi tekrar çıktığımda kendimi bir boşluğun içinde, çökmüş hissediyorum. La Higuera’da beni kötü bir sürpriz bekliyor. Ernesto’nun öldürüldüğü okulu ziyaret etmek için köye girdiğim sırada, bir Japon turist kafilesinden kopan bir kadın üzerime atılıyor. Arjantinli bir gazeteciden Che’nin kardeşinin burada olduğunu öğrenmiş. “Che’nin kardeşi, Che’nin kardeşi,” diye sayıklayarak ağlıyor. Kibarca, beraber fotoğraf çektirmemizi rica ediyor. Bana onu teselli edip isteğine boyun eğmek kalıyor. Anlaşılan, bende Che’yi görüyor. Hem rahatsız oluyor hem de kederleniyorum. Ölümünden neredeyse elli yıl sonra, abim toplumsal bellekte her zamankinden daha çok yer tutuyor. Elbette ki Ernesto değilim, fakat onun fikir ve ideallerini yaymak için bir aracı olabilirim – ve olmalıyım. Beş çocuğu onu çok az tanıdılar. Ablam Celia ve abim Roberto konuşmayı kati şekilde reddediyorlar. Ana Maria, annem gibi kanserden vefat etti. Ben de yetmiş iki yaşındayım. Kaybedecek zamanım yok.

Ernesto’nun son gecesini geçirdiği okulda bazı değişiklikler olmuş. İki sınıfı birbirinden ayıran iç duvar yıkılmış. Che’nin son saatlerini anlatan afişler ve resimler duvarları kaplamış. Mario Terán Salazar’ın onu öldürmek için girdiğinde üzerinde oturduğu sandalye hâlâ orada. Abimi sandalyenin üzerinde, ölümünü beklerken düşünmek çok zor.

Köy meydanında, Kübalı bir heykeltıraşın Alberto Korda’nın meşhur *Guerrillero Heroico*’sundan esinlenerek yaptığı bir büst duruyor. Arkasında beyaz bir haç görünen bu büstün de hareketli bir tarihi var: 1987 yılında şu an bulunduğu

yere yerleştiriliyor, fakat Bolivya ordusundan bir komando tarafından süratle kaldırılarak yerine gerillalarca öldürülen askerlerin anısına bir plaket konuyor. Büst köyün girişine yerleştirilen dört metrelik bir heykelle beraber, yirmi yıl sonra tekrar yerine dönüyor. La Higuera ve Vallegrande sakinleri, yıllar boyunca dehşet içinde yaşamışlar. Kimse Che'nin adını ağzına almaya cesaret edememiş: Bolivya rejimi bu "bozguncu"nun izlerini silmek için isminin söylenmesini yasaklamış.¹ Zorla dayatılmış bu sessizlik, doğal olarak birçok efsanenin doğmasına yol açmış. Yakalandığında, bölgenin sakinleri olan Aymara yerlileri ele geçirilen tutsağın önemini anlamamışlar. Zar zor İspanyolca konuşuyor ve yabancılarla hiç karşılaşmıyorlarmış. Che'nin ölümüyle birlikte, bir gazeteci ordusu köye akın etmiş. 9 Ekim 1967'ye kadar, kimse La Higuera'nın varlığından haberdar değildi. Ayın 10'unda, altmış kilometre ötedeki Vallegrande'de hazırlanan derme çatma havalimanına otuz altı uçak sıralanmıştı. Yerliler, o zaman ciddi bir olayın vuku bulduğunu anlamışlar, bu tutsağın herhangi bir tutsak olmadığını idrak etmişlerdi.

Ernesto'nun bedeni sedyeye bir helikoptere, oradan da Vallegrande'ye taşınmıştı. Bolivyalı askerler onu ibret olsun diye on yedi saat boyunca yerel hastanenin bahçesinde, köşedeki çamaşırhanede sergilemeye karar vermişlerdi. Ernesto Che Guevara'nın soyundan gelen "bozguncular"ın imha edileceğini göstermek gerekiyordu. Che bir ölüydü, ölü, ölü! Bu dramatik son, halka bir ders olmalıydı. Kimse yolunu şaşırıp sonu kaçınılmaz olarak hüsrana bitecek maceralara atılmamalıydı.

Yarı çıplak bedeni çimento şapı üzerine konulmuştu. Ayakları çıplak, gözleri açıktı. Halbuki La Higuera'da bir rahibin onları kapattığı söyleniyordu... Bazıları azap çeken abimi Rönesans dönemi İtalyan ressamı Andrea Mantegna'nın *Ölü İsa* tablosuna benzetti. Benzerlik rahatsız edici de-

1. Arjantin'deki baskı dalgalarıyla birlikte "bozguncu" sıfatı bir cins isme dönüştü. Biz de onu bu şekilde kullanacağız.

recede çarpıcı olmakla beraber manasız. Bazı tanıklar, cesedinin etrafında dönerken Che'in gözleriyle onları takip ettiğini anlattılar. Diğerleri, vücudunu yıkamakla görevli olup gizli bir hayranı olan doktorun onu mumyalamak istediğini, fakat vakit bulamayınca kalbini bir kutuda saklamak için yerinden çıkardığını anlatıyor. Aynı doktor, biri balmumu biri de alçıdan olmak üzere yüzünün iki maskını çıkarmış. Bir hemşireyse, Ernesto'nun yüzünde öldürülen diğer gerillaların yüzlerinde görülen acı ve ıstırabın yerine sükûnetin olmasına şaşırmişti. Bu boş laflara inanmıyorum. Hepsi, aynı kapıya çıkıyor: Che'yi efsaneleştirmek. Amacım, abime tek-rar bir insan mizacı vererek bu efsaneyi yıkmak.

9 Ekim'den sonra, bir yıl boyunca on beş asker La Higuera'da konuşlandırıldı. Köylülere onları, Che'nin intikam için gelip kendilerini katledebilecek suç ortaklarından korumak için kaldıklarını söylediler. Neticede o köylüler Che'ye ihanet etmişti, öyle değil mi?

Böylece, fısıltılar ve korku içinde bir efsane doğdu.

Che'nin etrafında şekillenen utanç verici ticaret beni dehşete düşürüyor. Yaşasaydı, Ernesto mistisizme kaçan bu absürd inançları reddederdi. La Higuera ve Vallegrande'de, tamamen Che üzerinden yürüyen bir ticaret var. Rehberler, "Che yolu"nun turunu yapıyorlar. İnsanlara her türlü saçmalığı kakalamaya çalışıyorlar ve tiksindirici bir duruma ortaya çıkıyor. Okulun çıkışında ortalığa saçılmış çeşitli eşyalar, tişörtler, bayraklar gördüm ve bunu inanılmaz derecede bayağı buldum. Ernesto Amerika kıtasının kurtuluşu için mücadele veriyor ve bazı tipler onun imajını kullanarak para kazanıyorlar. İnsanlar Aziz Che'ye dua ediyor, ondan inekleri ve daha bilmem neleri için mucizeler yaratmasını istiyorlar! Che almak değil, vermek istedi. İnsanın kendisine bir şeyler sunan ya da ondan alan ulvi bir gücün boyunduruğu altında kalmadan, kendi kaderini çizdiğine inanırdı. Mücadeleye inanırdı. Hümanistti.

La Higuera'ya iki kez gittim ve bir daha oraya döneceğimi sanmıyorum. Dört hanelik bir köyün yerini insanların

parasını emmeye çalışan bir açık hava butiği almış. Tüm bunların abimle hiçbir ilgisi yok. Hiç.

Ernesto'nun cesedi 11 Ekim 1967'de esrarengiz bir şekilde kayboldu. Hastanede görevli nöbetçi bir rahibe, Fransisken bir Alman olan Peder Anastasio'ya o gece saat bir civarı hastanenin koridorlarında bir alay askerin seslerini duyduğunu anlatmıştı. Beklendiği üzere, her türlü söylenti doluşmaya başladı.

Gerçek ise, yirmi yıl sonra ortaya çıktı.

Ernesto "Che" Guevara... Yirminci yüzyılın efsanevi devrimcisi, bazılarının taptığı, bazılarının ölesiye nefret ettiği bir politik figür, öte yandan yaşasaydı tepki göstereceği biçimde metalaştırılmış, popüler kültürün elinde bir ikona dönüştürülmüş idealist ve eylem adamı.

Kendisi de Arjantin'deki dikta rejiminin zindanlarında yıllarca çile doldurmuş bir militan olan Juan Martin Guevara, Che'nin Bolivya dağlarında katledilişinden yarım yüzyıl sonra sessizliğini bozuyor ve abisini anlatıyor. Yoğun, içe oturmuş bir hüznün damgasını vurduğu bu anılarda Che'nin yetiştığı sosyal çevre de var, üzerinde çok etkisi olan annesiyle ilişkisi de, biyografilerinde kendine pek yer bulamayan babası ile kimileri gerçek birer karakter olan akrabaları ve dostları da. Yeri geldikçe, Che'nin hayata, siyasete, edebiyata ilişkin görüşlerine, değerlendirmelerine de yer veriyor küçük Guevara.

Ama esas önemsedığı, dile getirmek istediği artık kendisi yetmişini devirmiş bir ihtiyar iken hep genç kalacak olan abisi ile, yıllarca mezarı bile belli olmayan sevgili ölüsü ile bağı. Juan Martin Guevara'nın kâğıda döktüklerini eşsiz kılan, başkalarının anlayamayacağı ve anlatamayacağı bu insani boyut zaten.

